

Kirjallisuutta — Litteratur

Suomen aluemaantiedettä

KALEVI RIKKINEN (1990). *Suomen aluemaantiede*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Vammala. 106 sivua.

KALEVI RIKKINEN (1992). *A geography of Finland*. University of Helsinki. Lahti Research and Training Centre. Vammala. 143 sivua.

Suomen maantieteestä on aikaisemmin ilmestynyt useita eri näkemyksiä. Aiheesta on laatinut oppikirjoja mm. Ignatius (1880), Leiviskä (1934) ja Aario (1949). Alkuperäistä aiheesta julkaistua aineistoa edustavat mm. Granön teos Suomen maantieteelliset alueet (1932) sekä kaikki Suomen kartaston laitokset (1899, 1910, 1925 ja 1960). Vuonna 1936 ilmestynyt Suomen maantieteen käsikirja uudistettiin kokonaan 1951. Viimeinen merkittävä ajantasaisuus tapahtui professori Leo Aarion toisen uusitun laitoksen Suomen maantieteestä ilmestyessä 1966. Tähän sarjaan on nyt liittynyt professori Kalevi Rikkisen laatima teos.

Aluemaantiede on hankala ala, koska sen metodiikka on varsin kehittymätön. Jokaisella tutkijalla on oma käsityksensä ja omat painotuksensa, mikä seikka tekee tuloksesta epäeksaktin, keskustelunvaraisen ja hyvin subjektiivisen. Tästä syystä myös aluemaantieteellisen esityksen arviointi on hyvin vaikeaa, eikä se juuri palkitse tekijäänsä. Ehkä tästä syystä itseäni pätevämmät aluemaantieteilijät ovat kieltäytyneet tästä tehtävästä, jota minunkin ilmeisesti olisi pitänyt välttää. Olen toista vuotta hautonut näitä ajatuksia ja ollut kahden vaiheilla julkaistako mielipiteeni vaiko toimia kuten muut.

Suomi on maantieteilijäpopulaatioltaan pieni maa ja ilmeisesti tämä on synnä, ettei täällä juuri keskustella toisten tekemisistä. Jokainen pyrkii valtaamaan oman reviirinsä, jolta toivoo toisten pysyvän poissa. Kriittistä massaa ei synny näissä oloissa. Kotimaisen palautteen saaminen tekemisistään on olematonta. Oletteko kiinnittäneet huomiota esimerkiksi siihen miten olemattoman vaisusti Suomen Kartaston viidettä laitosta on käsitelty Terrassa? Uusia vihkoja on ilmestynyt harvakseltaan, mutta arvosteluja, arviointeja tai edes mainintoja saa etsiä ja ne löytyvät yleensä seuran vuosikatsauksista. Ei ala voi kehittyä terveesti, jos tuloksia ei arvioida. Tutkijan tehtävään kuuluu tutkimustulosten julkaiseminen. Toivottavaa on, että joku olisi niistä kiinnostunut ja ilmaisisi mielipiteensä asiasta. Ainoa kontrolli tieteessä on sen itsekontrolli, joka ei toteudu, jos kaikki vaikenevat. Eettisesti on arveluttavaa, jos havaitsee jotain eikä sitä ilmaise. Seuraava kritiikki toivottavasti ymmärretään rakentavaksi. Oppikirjan tekijä asettaa itsensä alttiiksi julkiselle kritiikille ja hän vaikuttaa usein kokonaiseen maantieteilijäpolveen, ja siis myös minun oppilaisiini, ja siitä

syystä toivoisin kirjan olevan pääpiirteiltään kaikkien hyväksyttävissä ja yleisten oppimistavoitteiden mukainen.

Kirjan esipuheessa mainitaan, että »keskeisimpinä lähteinä» on ollut Suomen kartaston uusin laitos. Vaikka kyseessä on oppimateriaali, tulisi mielestäni käytetty materiaali mainita ao. kohdassa tekstissä. Riittävä olisi ollut merkintä SK ja vihkon numero, josta olisi selvinnyt, että kyseessä on lainaus. Nyt on todennäköistä, että esim. opiskelijat viittaavat »Rikkinen 1990» lainatessaan tästä teoksesta seminaaritöihin Suomen kartaston aineistoa. Teoksen perusteella ei osata eikä viitsit hakeutua alkuperäisille lähteille. Tämä taas on vastoin niitä oppeja, joita yritämme oppilaisiimme istuttaa. Koska joukossa on myös aivan uutta, ennen julkaisematonta aineistoa, olisi lainauksien ilmaiseminen ollut paikallaan.

Englannin kieliseen laitokseen on lisätty lähdeviitaukset ja lähdeluettelo. Siinä kiinnittyy huomio joihinkin puutteisiin. Aarion Suomen maantieteen 1966 ilmestynyttä uusittua laitosta ei ole käytetty, vaan vanhaa vuodelta 1949. *Suomen kartastoa 1960* ei mainita lähdeluettelossa. Varjon ja Tietzen (1987) toimittama kirja *Norden — Man and environment* ei ole saanut sijaa lähteiden joukossa. Samoin puuttuu Ahlmannin (1976) toimittama *Norden i text och kartor*. Luonnonmaantieteen puolelta olisi kaivannut lähteeksi Pohjoismaiden ministerineuvoston julkaisemaa *Naturgeografisk regionindelning av Norden* täydennysosineen.

Kirjoittajan vietymys historiaan tulee esille monissa kohdissa pitkänä lainauksena hyvin vanhoista teoksista. Muutoin suppeassa tekstissä esitetään tarkkoja vuosilukuja karttakuvan kehitystä selvitettäessä jopa toistuvasti Hermelinin kartoista puhuttaessa (s. 13 ja 14). Monet muut aluemaantieteellisemmät asiat eivät ole kirjassa saaneet osakseen samaa tarkkuutta.

Vaikka Rikkinen toteaa (s. 15), että »Kallioperä määrää kuitenkin pääosin Suomen nykyiset pinnanmuodot, sen suurpiirteet», niin kallioperä ja kivilajit selitetään kuitenkin hyvin niukasti eikä asia ole ollut kartan arvoinen, koska samalla palstalla alempana todistetaan, että »Vertailemalla Suomen korkeus- ja kilvilajikarttoja voidaan kuitenkin todeta, että kilvilajien vaikutus korkokuvaan ei ole kovin suuri.» Samalla sivulla myöhemmin vielä toistetaan: 1) »Kivilajien vaihtelu ei siis yksin riitä selittämään kallioperän korkeus-suhteiden vaihtelua» ja 2) »Kallioperä ei kuitenkaan yksin määrää Suomi-neidon kasvoja.»

Muutamaa sivulta 16 löytyvään käsitesekaannukseen haluan kiinnittää huomiota. Rikkinen kirjoittaa: »Tämän prosessin tuloksena on syntynyt deltoja eli sandureita.» Deltat ja sandurit muodostuvat eri olosuhteissa ja eri prosessien tuloksena. *Deltat* ovat tyy-

pillisiä veteen kerrostuneita akkumulaatiomuotoja. *Sandurit* taas syntyvät joen *erosio*- ja akkumulaatio-toiminnan tuloksena jäätiköiden etumaastoon jokiuomien vaihdellussa sora-alustalla paikkaansa. Ne eivät ole toistensa synonyymejä.

Käsitettä pitkittäisharju vastaan olen yrittänyt taistella (Suomen Kartasto, Vihko 122, s. 12) ja näköjään huonolla menestyksellä. Poikittaisia harjujen *kaltaisia* muodostumia, joita käsite pitkittäisharju edellyttää, on olemassa, mutta ne eivät ole muodostumista-valtaan harjuja, joten kaikki harjut ovat jäätikköjokien pohjaan muodostuneita pitkittäisiä sorakasautumia. Harjujen kulkusuunta taas tulisi ilmaista veden muinaisena virtausuuntana (vrt. joki), eikä kuten kirjassa jäätikön reunan vetäytymisuuntana.

Kuva 9 relatiivisista korkeuseroista 100 metrin korkeuskäyrällä varustettuna, johon sitten on liitetty laskettelurinteet, on tekijän oma kooste. Hän ei ole kuitenkaan selvittänyt miten relatiiviset korkeuserot on Suomen kartaston karttaan määritetty. Kyseessä on 5 km halkaisijaltaan olevan liukuvan ympyrän sisälle jääneiden alueiden korkeuseroista. Jos korkeusero on esim. 5 km matkalla yli 75 m ei tämä vielä luo edellytyksiä huimapäiselle laskettelulle. Rinteiden jyrkkyyttä kuvastava kartta olisi löytynyt samasta Suomen kartaston vihosta 121 sivulta 6.

Suomen pinnanmuodot on Rikkisen kirjassa esitetty kovin puutteellisesti, kun tuo mainittu kartta on ainoa, joka on päässyt kuvittamaan tätä lukua. Esimerkiksi harjukartta, johon olisi liittynyt savialueet, olisi antanut selityksen monille taloudellisille seikoille ja kulttuuri-ilmiöille.

Olaus Magnuksen käsitysten esittely Suomen ilmastoa käsiteltäessä (s. 19) edustaa Rikkiselle ominaista tajunnanvirtatekniikkaa. Esimerkki on tietysti hauska kurioositeetti, mutta vie helposti harhaan varsinaisesta pääasiasta. Kuitenkin kaipaamani täsmällistä tietoa löytyy eniten juuri ilmastoluvusta.

Ilmasto-osaan on otettu mukaan selkeitä kartakkeita. Kuvan 20 (s. 25) sijoittaminen taitossa on outo, sillä rikkilaskueumaa koskeva teksti löytyy vasta sivulta 78.

Itämeren vesitasetta kuvaava kaavio (kuva 22) vaatisi pienen selityksen, sillä tase on 36 km^3 ylijäämäinen. Sen verran Itämereen tulee kaavion mukaan vuodessa vettä enemmän kuin siitä poistuu ja haihtuu. Nouseeko merenpinta?

Suomen järvien tilavuutta esittelevässä taulukossa 4 laatuna on milj. km^3 , joka on korjattu englannin kielisessä laitoksessa (milj. m^3), joskaan lyhennys ei ole englantia.

Sivulla 36 esiintyy jälleen laatuvirhe kun väitetään, että Suomessa vuonna 1988 suojeltujen alueiden »yhteinen pinta-ala oli 1,5 milj. km^2 ». Sama virhe toistuu englanniksi (s. 45) ja tekstin mukaan Lapissa »on suojeltu 1,2 milj km^2 eli 12,5% läänin pinta-alasta.» Tämän mukaan Lappi olisi noin Euroopan kokoinen alue. Kysymys lienee hehtaareista.

Lukijaa häiritsee se, että erittäin merkittävät ja laajalaiset ilmiöt ja asiat saavat aivan riittämättömästi huomiota osakseen. Esimerkiksi Suomen suot, joista on vain muutaman rivin maininnat sivuilla 32—33. Suotyypeistä on mainittu vain aapasuot ja rinnesuot. Toi-

saalta täysin epäolennaiset seikat kuten kiljuhanhen äänet ja naali saavat maininnan sivulla 34. Kumpakaan ei juuri kannata lähteä Lapista etsimään kuin hyvällä onnella. Englanninkielisessä laitoksessa on sentään soiden yleisesiintymisen esitetty kartakkeena (Fig. 41).

Yleensä teksti on tyyliään moitteetonta ja lauseet ovat lyhyitä ja selkeitä. Paikoin tekstiä haistaa ylimalkaisuus. »Joidenkin kasvilajien levinneisyysalue kattaa koko Suomen. Osa lajeista on taas levinneisyydeltään eteläisiä, pohjoisia, läntisiä tai itäisiä, osa esiintyy vain harvinaisina hajaesiintyminä» (s. 33).

Jos oppilain kirjoittavat tällaista »tietoa» tenttivaitsuksiinsa, niin pisteitä ei tule. Kyseessä on itsestäänselvyys. Asian olisi pelastanut, jos jokaisesta levinneisyystyypistä olisi kirjaan otettu edes yksi esimerkki ja asiasta olisi annettu konkreettista tietoa. »Luonnon vetovoiman varaan onkin syntynyt matkailupalveluja eri puolille Suomea» (s. 75). Yhtään luonnonkohdetta ei tässä kohdassa mainita.

Luonnon- ja kansallispuistoja kuvaavaan kartakkeeseen kaipaamani nimet (kuva 27) on lisätty englannin kieliseen laitokseen (fig. 40).

Rikkisen mukaan 1200-luvulla »muualla Suomen niemellä vaelteli saamelaisia poroineen» (s. 38). Suurimittainen porotalous alkoi ilmeisesti vasta 1500-luvulla (ks. Lappi. Saamelaisten ja suomalaisten maa 4). Sitä ennen pyydystettiin Suomessa villipeuroja, joita ei paimennettu.

Sivulla 41 esitetään väestökasvutietoja tekstinä. Sen olisi voinut joko taulukoida tai laatia diagrammiksi. Ulkomaalaiset ovat saaneet oman taulukon, vaikka sen merkitys Suomen aluemaantieteen yhteydessä kaipaasi pienen selityksen.

Peltojen sijainnilla selitetään asutuksen sijoittumista (s. 43—46), mutta mikä määrää peltöjen sijoittumisen? Jokilaaksojen savet esitetään yhtenä selityksenä. Savet eivät kuitenkaan ole jokien tuomia. Savikkojen sijoittuminen selittyy topografialla ja jääkauden päätymisen vaiheissa vallinneilla veden syvyyksillä. Sediimenttejä laskeutui jäätikön reunan eteen veteen ja myöhemmin niitä liikutteli aallokko, jonka toiminta kohdistui eniten ylempänä oleviin alueihin maankohoamisen myötä. Soiden synty ja soveltuvuus pellonraivaukseen, jokisedimentit tulvatasangoilla, hienot moreenimaat (esim. Mikkelin seudulla pellot sijoittuvat drumliinien päälle) jne. Nämä ovat esimerkkejä peltöjen sijoittumiseen vaikuttaneista tekijöistä, jotka sitten ovat säädelleet peltopinta-aloja, ihmisen elinmahdollisuuksia ja ohjailleet asutusta. Tätä minä ymmärrän luonnon ja ihmisen toiminnan välisellä vuorovaikutuksen selvittelyllä.

Vaara-asutuksen yhteydessä kerrotaan hyvän maalaisin ja vähemmän hallaisuuden merkitys. Mielosen väitöskirjaa (1965), jossa asia on selvitetty, ei kuitenkaan esiinny lähdeluettelossa.

Luonto ei hallitse ihmistoimintoja yksistään Suomen pohjoisimmissa osissa (vrt. s. 82), vaan myös etelässä. 60° pohjoista leveyttä muualla maapallolla on jokseenkin yhtenäisen ikirodan aluetta. Ilmaston leutous ja Golf-virran olemassa olo selittävät hyvin pitkälle esim. maataloutemme ylituotannon, johon tietysti on

vaikuttamassa myös ihmisen tehokas olosuhteiden hyväksikäyttö (vrt. Puolan ruokapula huolimatta huomattavasti edullisemmissa luonnonoloissa).

»Todellisuudessa väestön jakautumisessa samoin kuin sen keskittymisessäkin on suuria alueellisia eroja» (s. 43). Kirjassa on runsaasti tällaista ympäröivää yleistietoa, jota ei täsmennetä selvillä lukuarvoilla. Tilanpuute on huono puolustus, koska puoli sivua myöhemmin sama toistetaan: »Väentihydessä on kuitenkin alueellisia eroja. Samoin asutuksen rakenne vaihtelee alueelta toiselle.»

Sivulla 46: »Melkein jokaisen maalaiskunnan alueelle on kehittynyt yksi tai useampia kaupunkimaisia asutuskeskuksia. Tällaisia ovat useimmat kirkonkylä-, teollisuus- ja rautatie-asema-alueet.» Sama toisin sanoin sivulla 49: »lähes jokaisessa kunnassa on keskustaaajama, yleensä kirkonkylä. Näiden lisäksi on joukko teollisuus- ja rautatieasemataajamia.»

Rautateiden merkitystä taajamien synnyn ja kehityksen perussyynä korostetaan moneen kertaan (s. 46—49). Yhtään esimerkkiä ei kuitenkaan mainita. Mikä on ollut syy mikä seuraus. Suomalainen rautatieverkko on ymmärtääkseni rakennettu pienten askelten periaatteella varsin valmiiksi. Ratalinjat vietiin vanhojen asutuskeskusten kautta. Esimerkiksi Helsinki—Turku rata, joka on vieläkin 200 km pitkä, vaikka maantie-etäisyys on n. 160 km. Turku—Uusikaupunki rata taas kulkee ohi vanhojen asutustaajamien, jolloin monet asemat ovat etäällä keskuksista eikä asemien seudut ole kehittyneet toivotulla tavalla. Katsotaan vaikka Uudenkaupungin aseman ympäristöä. Rataa oli jatkettava Kalarantaan, joka sijaitsee liikekeskuksen tuntumassa. Nykyään radalla on merkitystä lähinnä tavaraliikenteessä kuten useilla muillakin rataosuuksilla, joilta henkilöliikennettä on vähennetty tai kokonaan lakkautettu. Kirjassa esitetään hyvin tarkasti eri ratojen rakentamisvuosia (s. 92). Tiedon merkitys aluemaantieteen kannalta on kuitenkin kyseenalaista.

Miten rautateiden kehittämisuunnitelmat (s. 73) liittyvät aluemaantieteeseen jää arvoitukseksi. »Tärkein uusi ratahanke on ns. Savonradan oikaisu. Suunnitelma tähtää siihen, että junalla pääsisi Helsingistä Lahteen jopa puolessa tunnissa ja sieltä Heinolan kautta Mikkeliin puolessatoista tunnissa ja Kuopioon vähintään kolmessa ja puolessa tunnissa» ja vielä toistamiseen (s. 94) »Koko Savonmaan kehitykseen tulee vaikuttamaan Savonradan oikaisuhanke, jos se toteutuu. Oikaisu lyhentäisi huomattavasti matka-aikaa Kuopion, Mikkelin ja Helsingin välillä.» Samaa voi kysyä suomalaisten ulkomaanmatkailun esittelystä (s. 77): »Espanja onkin toiseksi suosituin suomalaisten matkailumaa» ja toteamuksesta: »Nuorten suosimia ovat kansainväliset interrail-junamatkat.»

Asutusmaantieteellinen aluejako (kuva 33) selitetään tekstissä. Kuvan numerointi ei vastaa tekstiä. Asia on korjattu englannin kielisessä laitoksessa (Fig. 52).

Väistämättä tulee lukijalle mieleen, että kirjoittajalla on ollut kova kiire ja tekstiä on näin toisteltu ja siihen on pujahdellut paitsi virheitä myös tarpeettomia lausahduksia.

Asioiden painotukset kirjassa eivät aina ole kiistattomia. Kun kallioperää ja kaivosteollisuutta käsitel-

lään muutamalla rivillä, niin saamelaisväestö ja porotalous saavat tekstissä noin sivun tilaa (s. 53—54, 59). Sen sijaan poronhoidon ja jäkälän kasvun väliset suhteet sekä taustana olevat luonnonolot eivät saa aluemaantieteilijän huomiota osakseen.

Sivulla 58 väitetään: »Koska tarhakasvatus on kehittyneet riistanpyynnistä, on luonnollista, että tarhaus on kohdistunut riistanpyynnin ajoilta arvokkaiksi tunnettuihin lajeihin. Tärkeimpiä ovat eri kettulajit, minkki ja supikoira». Selvennyksenä tähän mainittakoon, että minkki ei kuulu Suomen luontoon. Villiminkit ovat tarhakarkureita ja niiden jälkeläisiä. Supikoira taas on levinnyt maahamme vasta 1950-luvulla kaakosta (tavattiin ensi kerran Suomessa 1939) ja lisääntynyt sen jälkeen rinnan tarhauksen kanssa riistalajiksi.

Ilmiöiden alueellisuus unohtuu tekstistä aina välillä täysin. Esimerkiksi: »Sieniä on alettu myös viljellä. Tärkein viljeltävä laji on herkkusieni» (s. 59—60).

Käsitteellistä horjuvuutta esiintyy paikoin. Kaivosteollisuuden yhteydessä puhutaan »kemiallisten mineraalien talteenotosta» (s. 65). Onko muitakin mineraaleja? Mitä ovat taulukon 16 »liuosjätteet»?

Sivulla 71 esitetään: »Tieverkko jakautuu alueellisesti varsin epätasaisesti noudattaen pääpiirteittäin väestön alueellista jakautumista (kuva 45).» Kuva esittää päätieverkon liikennemääriä, joten se ei kuvaa tieverkkoa eikä väestön alueellisuutta. Muistaakseni Lapissa esim. on enemmän teitä asukasta kohti lasketuna kuin Etelä-Suomessa Pääkaupunkiseutu mukaan lukien, joten jakautuuko tieverkko epätasaisesti?

Kirjoittaja toistelee vanhoja turvallisia kliseitä antamatta niille konkreettista sisältöä: »maantieteellisen tutkimuksen olemukseen kuuluu selvittää ihmisen ja luonnon välistä vuorovaikutusta alueellisesta näkökulmasta» (s. 77) ja »Myös tässä kirjassa Suomen aluejako perustuu luonnon ja ihmisen toiminnan alueelliseen vuorovaikutukseen» (s. 82). Miten tämän päämäärän toteuttamiseen vaikuttaa esimerkiksi autordiopuhelien kattavuusalueiden esittely (kuva 46)?

Erilaisten yleismaantieteellisten ilmiöiden esittelyn jälkeen kirja huipentuu sitten rajakimppumenetelmällä tehtyyn aluejakoon (kuva 52). Kirjassa esitetyt Suomen kartastosta kootut aluejaot on piirretty samaan kartakkeeseen. Rajavalikoima on hieman sattumanvarainen, sillä kirjan kirjoitusvaiheessa kaikki Suomen kartaston vihkot eivät olleet ilmestyneet. Pois ovat jääneet vesistöalueet, korkeusalueet, kilvajalalueet, sedimentit ja lumenpaksuus vain muutamia ihmisen toimintoihin vaikuttavista asioista mainitakseni. Miten näitä rajoja käyttäen alueet on sitten muodostettu jää kirjassa selittämättä. Välillä kelpaa yksi raja alueen rajaksi kuten Kymenmaan ja Uudenmaan sekä Turunmaan ja Kokemäenmaan tai Savonmaan ja Keskimään erottelussa toisistaan. Pääkaupunkiseutu on oma alueensa, vaikka yhteenvedossa (kuva 51) ei ole yhtään rajaa puoltamassa erottamista. Karjalanmaa taas on täynnä risteileviä rajoja. Jos kyseessä on kirjoittajan intuitiosta olisi sekin ollut tarpeen mainita.

Sitten siirrytään alueiden esittelyyn. Sävy on hieman: Kerron ja kuvailen niitä näitä sieltä täältä. Alueiden rajauskriteerit jäävät hämäräksi eikä alueita selkeästi vertailla ominaisuuksiltaan naapurialueisiin.

Tekstissä esiintyy outoja rinnastuksia: »Vaikka ihmisen on Pääkaupunkiseudulla muuttanut luonnonmaisemaa enemmän kuin missään muualla Suomessa, ei luonnontekijöiden vaikutuksesta voi koskaan täysin vapautua. Alue on esimerkiksi riippuvainen Vantaanjoen ja Päijänteen vedestä» (s. 85). Ei kai tunnelissa ja vesijohdossa virtaava Päijänteen vesi ole luonnontekijä, joka vaikuttaisi maisemaan. Samaan kappaleeseen on saatu mahtumaan meri, vesiväylät, Kluuvinseudun ruhjevyöhyke ja metro. Sillisalaattia!

Kirja antaa lukijalle aluemaantieteestä sellaisen kuvan, että se on mitä hyvänsä yleistietoa. Kuitenkin aluemaantieteen ilmeisesti tulisi olla kuin kerrosrakenteinen täytekkaku, josta alueet leikataan sektoreina. Joka sektorissa on kaikki elementit, vaikka sektorien koko ja kerrosten paksuus ja välinen täyte vaihtelee. Tätä käsitystä tukee myös Rikkisen käyttämä rajakimppumenetelmä. Ilmiöt tulisi selittää, eri elementit esitellä ja alueet rajata alueelliseen variointiin pohjautuen lähtökohdanta maantieteellisestä sijainnista johtuvat erot ja yhtäläisyydet.

Epäsuhtaa asioiden esittelyssä ilmenee myös aluekuvaauksissa. Reuna-Uusimaalta (s. 86) esitetään seitsemän jokea mm. Koskelankylänjoki. Pohjanmaalta on mukaan tekstiin päässyt: Oulujoki, Kemijoki, Tornionjoki, Kyrönjoen kevättulvat (s. 96) ja Perhonjoki (s. 97). Sivulla 30 puhutaan jopa *Joki-Suomesta*, mutta Pohjanmaan suuret joet jäävät tuolloinkin mainitsematta. Asutusta käsiteltäessä todetaan jokivarsien merkitys useaan kertaan (s. 45 ja 49), mutta jokia ei nimetä. Poronhoitoalueen rajana mukaan on päässyt Kiiminkijoki.

Sattumanvaraisista yksityiskohdista esimerkkinä on myös Turunmaan yhteydessä mainittu Uskelanjoki (s. 88). Edelleen mainitaan Rauma (s. 88) ja siinä on kirjoittajalle merkittävää vain 1500-luvulta peräisin oleva asemakaava. Selluloosateollisuus tai telakka tai satama eivät saa huomiota osakseen. Rauman ja Uudenkaupungin alueiden erottaminen eri osa-alueisiin lienee kyseenalaista.

»Kymenmaalla on monia yhteisiä piirteitä Porinmaan kanssa (kuva 52).» Kuvassa 52 eikä tekstissä muualla esiinny Porinmaata. Asiaa on yritetty korjata käännöksessä (s. 114—115). »The Kymi Region has many features in common with the Kokemäenjoki Region (Fig. 83)». Mutta kuvassa 83 esiintyy Kokemäki ja tekstissä *The Kokemäki Region*, ei siis genetiivimuotoista joen nimeä.

Tekstien tarkkaan vertailuun ei tässä tila riitä, mutta otan vielä pienen esimerkin Kyminjoesta: »Ratkaiseva tapahtuma joen elämässä oli noin 4700 vuotta siten, kun veden paine puhkaisi Toisen Salpausselän ja vesi alkoi virrata Pohjanlahden sijasta Suomenlahteen» (s. 89). »A crucial event in the life of the river occurred some 6000 years ago when the waters of Lake Päijänne broke through the esker of Heinolanharju, since when this lake system had drained into the Gulf of Finland via the River Kymijoki rather than into the Gulf of Bothnia» (s. 115). Jos lähde olisi mainittu voisi tapahtuman ajankohdan tarkistaa. Kummassakaan tekstissä ei mainita maankohoamisen järviällästä kallistavaa vaikutusta. Tekstistä voinee päätellä, että kirjoit-

taja pitää Salpausselkää harjuna, vaikka kyseessä on jäätikön reunan eteen kasautunut reunamuodostuma, jolla on erilaisia alkuperiä paikasta riippuen.

Maankohoamisasiaa kyllä käsitellään jossain muodossa myöhemmin (s. 96): »Maanpinta kohoaa rannikolta loivasti itää kohti. Hitainta nousu on Vaasan ja Seinäjoen välillä. Siellä sadan metrin korkeustaso saavutetaan vasta sadan kilometrin päässä rannikosta. Koska maankohoaminen on rannikolla suurempaa kuin sisämaassa, maanpinta kallistuu niin, että korkeusero pienenee jatkuvasti.» Tässä kohdassa lukija saa olla tarkkana (*kohoaa; hitainta nousu; maankohoaminen*) pysyäkseen selvillä siitä, milloin on puhe reliefin vaihtelusta, milloin muutoksesta, milloin taas maankohoamisen nopeudesta.

Kaustisten kesäiset kansanmusiikkijuhlatkin (s. 97) ovat päässeet aluemaantieteen oppikirjaan. Mikään inhimillinen ei ole vierasta maantieteilijälle. Vaan miksi vain tämä juhla? »Kainuun vaara-alueelta puuttuu Karjalanmaalle tunnusomainen juovaisuus, koska liuskeiden suunta on täällä etelästä pohjoiseen eli lähes kohtisuoraan mannerjäätikön kulkusuuntaa vastaan» (s. 98). Mistä lienee tieto peräisin? Kainuussa ja Koillismaalla on hyvin laajoja drumliinikenttiä ja fluting-alueita, joiden väleissä on samansuuntaisia suojuotveja ja harjuja. Kainuun maisema on klassinen esimerkki maaston juovaisuudesta. Mikä on kirjoittajan »liuskeiden suunta»? Onko kyseessä kulku, kaade vai ko liuskeisuus?

»Kainuusta Koillismaalle siirryttäessä ilmasto viilenee. Se näkyy esimerkiksi kuusissa, jotka alkavat kaivautua Lapin »kynttiläkuusiksi» (s. 98). Parempi selitys kuusien oksien lyhyydelle lienee se, että Kuusamo on Suomen lumisinta aluetta, jossa esiintyy myös paljon tykkylunta (vesihöyrystä suoraan oksiin tiivistyviä lumikiteitä). Pitkäkäksaiset kuusen rodut eivät siellä menesty lumen painon takia.

Kirjan viimeisessä luvussa »Suomi maailmassa» Rikkinen käsittelee geopolitiikkaa ja kansainvälistä taloutta sekä siirtolaisuutta. Mielienkiintoista tietoa on Topeliuksen 1850-luvulla tekemä arvio, että »*Suomen pelot elättäisivät 14,4 miljoonaa ihmistä*» ja Rosbergin 1920-luvulla esittämä arvio 8—9 miljoonasta ihmisestä. Tosin vielä käyttökelpoisempi olisi ollut mikä on professori Rikkisen oma arvio 1990-luvulta. Tämä auttaisi varmasti elinkeinorakenteen muutosten ja pakolaivirtojen kanssa työskenteleviä päättäjiä varsinkin jos olisi esitetty alueelliset kantokyvyyt eri osille maata sekä potentiaaliset väestöennusteet.

Kirja sisältää niin paljon teknisiä virheitä, toistoa ja epätasallisuutta, joista tulee mieleen, että onko nyt kustannettu raakile tai kokeilupainos. Olisin odottanut viimeistellympää tuotetta näin hyvälle paperille painettuna. Kyseessä on jonkinlainen Suomea esittelevä pyttipannu, johon on sekoitettu kaikenlaista tarjolla olevaa. Usein herää kysymys, että mitä merkitystä esitetyllä on aluemaantieteelliseen kuvaan. Lukijalle jää hyvin sekava kuva koko aiheesta. Syy — seuraus-suhdetta ei useinkaan esitetä. Mikä on tärkeää, mikä toisijaista tietoa jää lukijan harkittavaksi. Punainen lanka peittyi detaljeihin, joiden yhteyksiä ei selvitetä. Lukiessa tulee ikävä Aarion Suomen maantieteen täsmäl-

listä ja tietoa jakavaa esitystapaa. Olisi toivottavaa, että pian saisimme käyttöön uuden Suomen maantieteen oppikirjan. Sen kirjoittaminen vain taitaa olla yhdelle henkilölle ylivoimainen tehtävä.

Englanninkielistä laitosta on korjattu ja tekstiä on elävöitetty valokuvilla sekä liitekartalla. Kuvia on siinä 99 eli 45 enemmän kuin suomen kielisessä versiossa. Tekstin monet puutteet ovat kuitenkin säilyneet käänöksessäänkin.

On luonnollisesti hyvä asia, että nyt on tarjolla oppikirja, jossa on uutta tietoa. Teos on kuitenkin niin suppea verrattuna aiemmin tenttikirjoina käytettyihin Suomen maantieteen käsikirjaan ja Aarion Suomen maantieteeseen, että tiedon taso laskee huolestuttavasti, jos tämä on kaikki mitä Suomen maantieteestä on tarjolla opiskelijoille. Rikkisen kirjan antamiin eväisiin ei voi juuri perustaa mitään tutkimusta tai tulkin-
taa Suomen maantieteellisistä ilmiöistä. Perustietoa on niin vähän ja se on kätkeytyneenä tekstiin sisälle melko jäsentymättömänä, joten sitä on vaikea omaksua.

Kirjan takakannessa sanotaan: »*Tämä Suomen alue-*

maantiede on tarkoitettu käytettäväksi aikuisopetuksessa Suomen maantieteen perusteoksena.» Aikuisopiskelu on usein harrastustoimintaa, täydennyskoulutusta esim. avoimessa korkeakoulussa. Ns. aikuisopiskelijat eivät ole yhtä homogeeninen ryhmä kuin vastavalmistuneet ylioppilaat. He ovat kuitenkin kriittisiä ja vaativia opiskelijoita.

Kirja ei ole sellainen kokonaisuus Suomen alue-
maantieteestä, jota voisi yksinomaisten oppikirjana suositella yliopistoissa maantieteen perusopintoja suorittaville. Kirjan tieteellisessä mielessä herätteitä antava merkitys on vähäinen. Alue-
maantieteen metodi ei siitä selviä. Mielestäni yliopisto-opinnoissa voidaan pohjatietojen hankinnassa hyvin käyttää Suomen kartaston vihkoja, joihin myös Rikkinen perustaa kirjansa. Niissä on paljon asiaa ja se on jäsentyneesti esitetty. Alueellisen synteessin voi sitten faktojen pohjalta jokainen itse yrittää muodostaa.

MATTI SEPPÄLÄ

*Maantieteen laitos,
Helsingin yliopisto*